

FERENCZY BÉNI LEVELEI FERENCZY NOÉMINEK AZ EMIGRÁCIÓBÓL

SZEMELVÉNYEK HORVÁTH BÉLA MŰVÉSZETTÖRTÉNE SZ
HAGYATÉKÁNAK A FERENCZY-İKREKRE VONATKOZÓ
DOKUMENTUMAIBÓL¹

*Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 28. IX. 36.]*

Kedves Noémi. Itt volt Nierenstein² – én azt reméltem, hogy valamit financierozni fogja a figuráimat (bronzöntés?), de nem kellek neki, csak úgy szimatolni jött, és informálódni, hogy a Papától (akiről nem tudta biztosan, hogy az apánk – csak sejtett valami kapcsolatot) vannak-e eladó képei. T. i. magyar kiállításokat akar csinálni, Ripplit, Papát, Csókot és Aurélt; esetleg még valakit, de csak festőket. Én téged nem említettem – se magamat, persze – mert tudom hogy Nierenstein csak nagy üzletre utazik és cserébe (Fränkellel³ paktál, úgy látszik) Pesten fogja megpróbálni elütni megmaradt Schieléit, Kokoschkáit, sat. Pestre nem utazik egyelőre, de én lehet, hogy most többször fogok vele találkozni, ha gondolom és látom, hogy lehet, akkor megkérdezlek téged is – de nagyon jó volna, ha volna egy listám a még meglevő Papa⁴ képekről és körülbelüli áraikról is. Én azt mondtam neki, hogy még vannak, de a kiállítás zömét kölcsön kell kérni. Hát vannak? Ha Nierenstein erről kénytelen lesz velem tárgyalni – akkor illenék tudnom. Kellemetlen, őszintétlen –

¹ Közreadja: Markója Csilla (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet), Bardoly István (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal). A forrás lelőhelye: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-217. Horváth Béla hagyatéka az Uniqua Biztosító támogatásával került a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézetébe.

² Otto Nierenstein (1894–1978), 1933-tól Kallir-Nierenstein néven, zsidó származású műkereskedő, műgyűjtő, kiadó. Mérnöki tudományokat, majd művészettörténetet hallgatott Bécsben, 1931-ben Julius von Schlossernél doktorált. 1938-ban a náci elöl Párizsba, majd Amerikába emigrált. 1919-ben megalapította a Verlags Neuer Graphik-ot, 1923 és 1938 között a bécsi Neuen Galerie-ben dolgozott, 1931-ben a Hagenbund elnökévé választották. Emigrációja után St. Etienne néven galériát alapított New Yorkban, ahol elsősorban osztrák és német expresszionisták műveivel kereskedett.

³ Fränkel József (1902–1992), műkereskedő. 1932–1935 között Szépművészeti Kiállítások, majd 1938-ig Fränkel Szalon néven működött galériája. Több festőnek – pl. Aba-Novák, Berény, Czóbel – szerződést ajánlott, így Bernáth Aurélnak is. Ők voltak az ún. Fränkel-görlok.

⁴ Ferenczy Károly (1862–1917), festő, Ferenczy Béni édesapja.

csak üzleti ember. És nem ért - és tele van helyi osztrák előítélettel. Egész furcsa nekem az, hogy Aurélt ilyen nagy arrivének veszik? Itt is? Róbertről⁵ nem is hallott soha. Vagy legalább is azt állította - talán bebiztosításképpen? Ilyen „művészeti” nagyhatalom társaságában rég nem voltam - nagyon régen - kellemetlen, csak a reménytelenséget fokozza, hogy valami jó érvényesülhet. Mondta is, hogy vevő csak úgy fizet, ha tesaurálásnak tudja a vételt.

Hogy vagy?

Szervusz, ölel B.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.

[postabélyegző: Wien, 14. II. 37.]

Kedves Noémi. A Bartók plakett⁶ sikere nagyon megnyugtató⁷ - az alkalmazott Ady versre⁸ Jancsi⁹ figyelmeztetett. A tájban elől nem volt előbb Óceán, hanem egy rét, amelyen a „magyar Marsias” furulyázott. Aztán elhagytam a Marsiaszt és csak az üres tájhoz kerestem egy megfelelő Ady citátumot - Jancsi ajánlotta ezt a verset, úgy hogy „az Óceánt mégis elérem”. De így nem felelt meg, mert úgy hatott, mintha a plaketten ábrázolt mondaná! Így jobb, hogy Ady állapítja meg a hallgatag szerény Bartókról, hogy „befut”. - A főváros nem volt nálam - Jancsi is próbálta őket, mikor

⁵ Berény Róbert (1887-1953), festő. A Nyolcak művészcsoport egyik tagja. Ebben az időben szintén külföldön élt.

⁶ A Bartók-érem ötletét Pethe László (1907-1982), jogász, műgyűjtő adta Ferenczynek. Ld. Ács Pál: Ferenczy Béni Bartók-érmének ötlete. Pethe László (1907-1982) műgyűjtő emlékei Ferenczy Béniéről. *Művészettörténeti Értesítő*, 43. 1994. 263. Amikor Bartók átutazott Bécsen, a pályaudvaron lerajzolta Ferenczy. Ld. Kontha Sándor: Ferenczy Béni munkássága a két világháború között. *Művészettörténeti Értesítő*, 27. 1979. 162. Két változatban is megmintázta. Az egyik 103, a másik 115 mm átmérőjű. Ld. képüket: Ács 1994. i. m. 265.

⁷ Az 1936-ban készült Bartók-éremről ld. még: Kontha Sándor: „Az értől az Óceánig”. Ferenczy Béni Bartók-érméről, a művész publikálatlan levelei alapján. *Pest Megyei Hírlap*, 1983. május 28. 8.

⁸ A Bartók-érem hátlapján olvasható: „Valaki az Értől indul el. S befut a szent, nagy Óceánba”. Ady Endre: Az Értől az Óceánig.

⁹ Wilde János (1891-1970), művészettörténész. A budapesti egyetemen művészettörténetet, régészetet és filozófiát tanult 1909-1914 között. Részt vett Beöthy Zsolt egyiptológiai gyűjteményének feldolgozásában Mahler Ede munkatársaként. 1918-ban Bécsben Max Dvořáknál doktorált. 1914-1920 között a Szépművészeti Múzeumban dolgozott. 1919-ben a Múzeumi Direktórium tagja, az egyetem előadója, részt vett a Műkincseket Társadalmasító Bizottság tevékenységében. 1923-1938 között a Kunsthistorisches Museum segédmuzeológusa. 1938-ban Londonba költözött és a National Gallery munkatársa lett. 1940-1941-ben korábbi állampolgársága miatt Kanadába deportálták. 1941-től a Courtauld Institute tanára, majd igazgatóhelyettese, 1947-től a londoni egyetem tanára, 1950-től professzor.

a Museumban¹⁰ nála voltak, hozzám irányítani - de ők, úgy látszik mégse találták opportunusnak, hogy ide kijöjjenek. - A példányok, amelyek most munkában vannak, Feri¹¹ számára készülnek remekbe - így is félek hogy a sima 3/4-es hátlap patinája nem lesz már olyan szép, mint azon a „primeureön”, amire Pete lecsapott - (Erzsi¹² mint patinóz azt mondja, még szebb lesz!) - Pethe patinához bizony ért már. (Neki különben Doktor Klári¹³ vitt egy Scharl-t¹⁴ és egy Kánaánt¹⁵ - ezekre még nem reagált?) Hans Heller visszatoloncolása nagyon bántott - kellett ez nekem? De ő ilyen, most kimutatta a foga fehérjét és te is megismerted, hogy milyen. De én, mikor neked megírtam a dolgot, reméltem hogy veled talán más lesz, mint velem szokott! - A Nyugatban való megjelenést én csak mint egészen vág[y?] ideát mondtam Etának, de semmi esetre sem [mint] üzenetet, vagy kérést, amire nézve tenni kéne valamit.¹⁶

Bartóknak egy különösen szép példányt én ajándékba fogok küldeni, természetesen - csak mondja meg, melyiket szereti Bartókné¹⁷ jobban. Fényképet csináltass, ha lehet, jót - gipsz után nem ad igaz képet.

Szervusz, ölel B.

¹⁰ Kunsthistorisches Museum, Wilde akkori munkahelye.

¹¹ Wilde Ferenc, Wilde János bátyja. Tanár, neves éremgyűjtő.

¹² Plop Mária Erzsebet (1904-2000), Ferenczy Béni második felesége, akit még Nagybányáról ismert, de Moszkvában találkoztak ismét 1932-ben. Ő ekkor Kovács Miklós felesége volt, akitől elválik és hozzámegy Ferenczyhez még 1932-ben. Első házasságából származó fia, Nikola, édesapjával marad. Ferenczy 1935-ben visszatér Bécsbe, felesége egy év múlva követi. Ferenczy Bécsben gondoskodik első házasságából származó gyermekeiről és első felesége (Yvonne) második házasságából származó fiát, Karl-t is adoptálja. Ld. Vajda Miklós: *Ferenczy Béni estéje. Ferenczy Béni arcképe*. Szerk. Réz Pál. Budapest, 1984. 173-174.

¹³ Doktor Klára, Doktor Sándor (1864-1945), orvos, a pécsi Nemzeti Tanács elnökének leánya. 1937-ben Hajdu Gyula (1886-1973), politikus, jogász, a 44. vörösdandár egykori politikai biztosának volt a felesége. 1948-ban a Földművelési Minisztérium osztálytanácsosa volt.

¹⁴ Scharl Pál, 1924. Ld. „...a szelídség szobra”. *Válogatás Ferenczy Béni szobrász hagyatékából*. Összeáll. Földes Mária. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2005. 4.

¹⁵ Érem: Kánaáni fűrt, 1926.

¹⁶ „Ferenczy Béni, Bécsben élő kiváló szobrászművésziünk most készült el Bartók Béla két arcképlakettjével. Mind a kettő más-más jellemvonását emeli ki Bartóknak. Az egyikben inkább a vizionáriusművészt, a másikban a szeretetreméltó embert örökítette meg Ferenczy, éppen ezért nem hiányozhatik egyik sem a Bartók-rajongók gyűjteményéből. A plaketteket a Nyugat előfizetői egyenként 40 pengőért szerezhetik meg Ferenczy Noéminél (V., Vilmos császár-út 22.)” *Nyugat*, 30, 1937, 4. 322.

¹⁷ Bartókné Pásztor Ditta (1903-1982), zongoraművész. Bartók második felesége. 1923-ban házasodtak össze.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

*Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 17. III. 37.]*

Kedves Noémi. Pethének elküldtem a két példányt – gyönyörű példányok voltak, remélem, megkapja. Pethe maga írt közben egy igen furcsa lapot, hogy ő „csak a primeuröket” szereti, sat. Kritizál és magas lóra ül. Gyűjtői lóra. Nem gondolod, hogy le kellett volna tegezzem? Az ilyesmi nekem olyan idegen, és furcsa, hogy nem tudom csinálni. Minek? Mire fel? Annál kevésbé, mert én úgy is ki vagyok tagadva. A Nyugat előfizetői számára a zongorázó (tisztá profilst) – 30 ért adhatnám, a házi (sötét patinásból) nem engedhetek. De ezt a nagyságos úrra bízom. – Már újra szósz? Tetszik a terv?

A Bartókkal való ismeretség neked csak nem kellemetlen? (Olyan zavarosan írsz, hogy ez sül ki belőle?) Nem lehet – még neked se – szakadatlanul, folyton-folyvást csak dolgozni, ez nem élet! Még Michelangelo is harcolt, bujdosott, családjával és ezer más dologgal foglalkozott – pedig az szorgalom dolgában igazán „jelest” érdemel. Tehát te se bánd meg, ha Bartókékkal érintkezel, és ezáltal „elveszítesz” egy pár órát. A Róbert ügyet sajnálom. Olyan gyengék? Vagy túl szigorú és intranzigens vagy. – Franklinak¹⁸ én nem szólhatok – ez ki van zárva, hova gondolsz! Ez úgy hatna, mintha én azt találnám, hogy más nem jöhetett volna erre a gondolatra. Persze ez a fokozódó izolálódás rémes.

A Van Gogh-ból¹⁹ sikerült egy igazán fenomenális példányt kisajtolni. Azt hiszem mégis Velazquez és esetleg még egy Michelangelót fogok csinálni. Szégyellem – mert úgy hat mintha csak Feri²⁰ és Pethe miatt volna így – de egyelőre nem tudok mást, mint plakettet csinálni.

Ölel B.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

*Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 7. IV. 37.]*

Kedves Noémi. Én úgy gondoltam, hogy a kiállítási levelemre fogsz reagálni és még egy lapra, amit írtam, azért üzentem Ferivel (aki nem „akárki” és „mindenki” – szegény!) – de ha neked ez olyan kellemetlen, hát a jövőben nem fogom tenni. Ha te Ferihez nem mehetsz, akkor elvihetné neked a lovat kosztba egy pár napra, nem? Megírjam én ezt neki?

¹⁸ Fränkel József.

¹⁹ Van Gogh-plakett, 1936.

²⁰ Wilde Ferenc, Wilde János művészettörténész testvére.

A két Bartók közt a patina különbségét a czizellálási technika különbsége követeli. Simára csiszolt bronz nem lehet világos és érdesen czizellált, vagy kalapált felületen a sötét patina nem hat jól. (Pl. a Pali²¹ különben kitűnő Bernáth portréjának vagy simábban kéne csiszolva lenni – mint a te megkerült bronzfejednek²² – vagy a patina lehetne világosabb. Ugyanez a fekete Vignali-féle krém²³ van az én régi öreg Schuster²⁴ fejemen is. A szobor lehet azért jó!) A zongorázó Bartókon, eleve nebb, detailban gazdagabb felületi hepehupák vannak – egyetlenegy csináltam eddig simábbra ezek közül (és persze sötétebbre is!), ez a Jancsiéké.²⁵ De az se egész sima, se egész fekete ill. barna. – Gyergyai²⁶ kaphat 30-ért, ha a megmaradó 10-ért idead három könyvet, esetleg franciát vagy saját fordításait, de főleg Petőfi válogatott verseit egy kötetben (új kiadás). Ez az üzlet neki is megfelelhet – mert a könyveket potyán is megkaphatja, vagy meg is vannak neki. Tehát részben cserébe.

Én személyesen nem élősködhetek a plakett révén a Bartók hírnevén. Ez nem az én, hanem a Bartók dicsőítésére készült. Ezért természetesen nem signalhatam. De nem is fért volna el a signalás jól seholy, viszont a kapitellen hozzátartozik a kompozícióhoz. Rém kíváncsi vagyok, s örülök a szőlőhegyet²⁷ láthatni.

Ölel Béni.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

*Ferenczy Noéminek, Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 17. IV. 3[7]]*

Kedves Noémi. Három napig itt volt Aurél. Nagyon jóban voltunk, nagyon méltányolta a dolgaimat – gondolom, hogy a két Bartókot meg egy Pethének szánt Schielét²⁸ elvitt már neked és referált. Nierenstein miatt volt itt, aki valamilyen cserekiállításokat akar csinálni. Auréltól az osztrák állam is vett egy képet – nem tudom, honnan ered ez a nagy siker, mind csak Meier-Graefe²⁹ kritiká-

²¹ Pátzay Pál 1928-ban készítette Bernáth Aurél mellszobrát.

²² Ferenczy Noémi, 1917. Bronz. Ld. Ferenczy Béni: *Írás és kép*. Utószó: Genthon István. Budapest, 1961. 90-91.

²³ Vignali Rafael bronzöntő műhelyéről van szó.

²⁴ Dr. Schuster Gyula ideggyógyász, pszichiáter. Kosztolányi és Csáth Géza ifjúkori barátja, Ady, Juhász Gyula, Nemes Lampérth kezelőorvosa. A Moravcsik Klinikán dolgozott. 1926-1938 között kir. törvényszéki orvosszakértő.

²⁵ Wilde János művészettörténész.

²⁶ Gyergyai Albert (1893-1981), irodalomtörténész, műfordító.

²⁷ Talán Ferenczy Noémi *Őszi szőlőhegy* c. kartonjáról van szó. Szentendre, Ferenczy Múzeum, ltsz.: 74.255-F.

²⁸ Egon Schiele-plakett, 1928. Ld. „...a szelidség szobra”. 2005. i. m. 4.

²⁹ Julius Meier-Graefe a berlini Hatberg Galériában 1931-ben rendezett kiállítása alkalmából írt cikket Bernáthról: Aurél Bernáth. *Frankfurter Zeitung*, 1931. november 29. 11.; 1934 szeptemberében Budapesten

jából? Vagy van valami megállapodás kölcsönös vételekről? Erre nézve kérdezd ki ötlet magát. – Lapod megjött, örülök, hogy Bartókkal találkozol, még nekem nem írt, de nem is fontos, hogy írjon. A Brentano-plakett ügyében semmi újság. – Elkezdtem megint mintázni, egy női aktot ugyanabba a mozdulatba, amit már egyszer egy gyereknek akartam adni – az a baj hogy ezek nem kellene senkinek, sőt Juliska³⁰ haragszik, ha csinálom – de tájképezni megfelelő tájkép nélkül nem lehet. A ló³¹ másodpéldánya már itt ugrál – egész más mint a Ferie – világosabb és foltosabb, vázlatos felületi kezeléssel. – Jancsi mesélte, hogy Olaszországban valami nevetséges alacsony díjat kaptál. Csakugyan olyan kevés? Nem hagyhatnád ott, és nézhetnéd meg Ravennát és Rómát? Szervusz, ölel

Béni

El szeretném kezdeni újra a felemelt karú női aktot, amit egy év előtt felraktam és aztán lebontottam – mert túl nagyra találtam. Van egy új fajta kékes szürke gipsz, ami kőkemény, ha megszárad, ebbe megcsinálnám. Itt a házban lakó fogtechnikus ajánlotta.

Inóról³² semmi hír? Mi van vele?

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek
[1937. március-április]

Kedves Noémi. Leveled a láda alá esett az előszobába, mikor a levélhordó bedobta, én ugyan néztem a láda alatt is már napokkal ezelőtt – de mégis csak ma került elő egy nagyobbfajta takarítás alkalmából. Ne haragudj, kérlek, de erre nem számítottam! Rém szomorúan és rosszakat írsz – a pálinkázást nem ajánlom, de ajánlom, hogy nézsd meg magad alaposabban egy olyan belgyógyással, aki szívhez ért, mert ez a görcs nekem gyanús.

Bernáth-tal³³ Berlinben³⁴ nyomorgó korában nagyon jóban voltam. Azóta, főleg első arriválása idején, nem sokat gondoltam rá. Te írtad és mondtad is annak idején,

járt s ennek kapcsán írt a magyar művészetről: *Kunst in Ungarn. Neue Zürcher Zeitung*, 1935. április 1. és 2. Ez utóbbiról ld. *Küldj egy kis optimizmust. Bernáth Aurél levelei Fruchter Lajoshoz (1930-1952)*. Szerk. Rum Attila. Budapest, 2007. 182–189.

³⁰ Gyárfás Júlia, Wilde Jánosné (1895–1970), művészettörténész. 1915–1923 között Budapesten, Lipcsében, Bécsben tanult művészettörténetet és filozófiát. 1919-ben Antal Frigyessel, Csányi Károllyal, Hoffmann Edithel, Pogány Kálmánnal, Wilde Jánossal együtt részt vett a Műkincseket Társadalmisító Bizottság tevékenységében. 1919 után Bécsbe költözött. 1930-ban katolizált és feleségül ment Wilde Jánoshoz. 1923–1938 között tanításból élt. Férjével együtt Nagy-Britanniába emigrált. Az *Ars Unaban* közölt két kisebb cikket 1923–1924-ben.

³¹ Feltehetően az 1936-ban készített *Ágaskodó ló* c. szobor. Ld. Kontha 1979. i. m. 162.

³² Tolnay Károly beceneve a Carlo, Carlino névalakból.

³³ Bernáth Aurél (1895–1982) 1921. október 21-én utazott Bécsbe és csontfaragásból élt, de itt jelent meg 1922 márciusában 50 példányban grafikai mappája is. Egy évi tartózkodás után Berlinbe költözött. Eleinte

hogy őszintén szeret engem és szeretne akarni vagy akarna esetlegezni valamit az érdekeimben. Hogy ő egy szent, akinek a keze magára mutat - ezen nem csodálkozom. A te munkádat elbírálni és lebecsülni neki nem jól áll, mert művészeti kérdésekben nem mérkőzhet veled. Szellemi tartalmai szentimentálisak - de valahogy rejtettek, így mindenki „sejt valamit”, meg van lepve és ide-oda, és ja úgy igen, és kész a hódoló tisztelet. Még Münz³⁵ is, aki a magyar kiállítást megnézte³⁶ - én csak a papa miatt ajánlottam neki és Bernáthról nem szóltam neki semmit - „felfedezte magának”, pedig csak pár percig volt ott. Tehát Aurélról elég ennyi (a Michelangelót,³⁷ azt mondtam, kifizetheti Pöstyénben,³⁸ ha esetleg oda kerülnék a nyáron - de hajlandó lett volna nálad fizetni. Nekem kellemetlen volt ez a dolog - mert Berlinben enni járt hozzám, rendszeresen. Különben épp Michelangelója Pethének sokkal jobb van!)

A Bartókról³⁹ annyit leveleztünk, hogy elvett minden helyet a te lapjaidon, így nem is nagyon szeretem már a Bartók ügyet! A küldött példányok, melyeket te leosztál, szerintem különösen jók voltak, az antikós kikopásos patinát különös fáradtsággal „extré” így csináltam. Én igyekeztem a patinákat mindig párosával egyformára csinálni, nehogy valakik mondhassák, hogy az övék más - hogy mégis különbségek vannak, az azáltal keletkezik, hogy nem egyszerre, nem egy [fémből] öntetnek, valószínűleg a kis öntőnél különböző a fém hőfoka is, amikor beöntik a formába. - Bartók még nem írt,⁴⁰ de emiatt ne bánts d őtet, nem számítok ünnepélyes levélbeli köszönetre. Feri⁴¹ megküldte (egy kis Erzsé-plakettet⁴² rásóztam ajándékba - így

Moholy-Nagy Lászlónál lakott. Berlinben került kapcsolatba a Herwarth Walden vezette Der Sturm galériával. 1923 júniusában, majd 1924 júniusában Adolf Bauer Saarral és Ferenczy Bénivel volt közös kiállítása. Ld. Frankó Ákos: Bernáth Aurél „Graphik”-mappája 1922-ből. *Művészettörténeti Értesítő*, 32. 1983. 77-84.
³⁴ Ferenczy berlini expresszionista korszakáról ld. Illyés Mária: Ferenczy Béni: a keresés éve (1917-25). *Művészettörténeti Értesítő*, 31. 1982. 34-40.

³⁵ Ludwig Münz (1889-1957), osztrák művészettörténész. Max Dvořák tanítványa volt a bécsi egyetemen, majd Hamburgban tanult tovább, ahol kapcsolatba került a Warburg-körrel. 1923-1925 között az Akademie der Künste képtárában dolgozott, 1926-ban visszatért Bécsbe, ahol tanításból élt. Ő rendezte át a Kunstgewerbemuseum antik gyűjteményét. 1938-ban Nagy-Britanniába emigrált.

³⁶ *Ungarische Kunst-Ausstellung*. Künstlerhaus, Wien, März-April 1937. Hrsg. von Dénes Csánky. Budapest, 1937.

³⁷ Ferenczy Béni Michelangelo-érme 1934-ben Moszkvában készült. Ld. Kontha 1979. i. m. 162.

³⁸ Bernáth Aurél felesége Pártos Alice (1901-1966), orvos, balneológus, Pöstyénben volt orvos. Tagja volt a Galilei Körnek. Részt vett a Közoktatásügyi Népbiztosság ifjómunkásképző tanfolyamain, ezért tanulmányait a prágai német egyetemen, majd Berlinben végezte 1920-1926 között. 1926-1938-ban Pöstyénben fürdőorvos, 1938-tól 1945-ig a Pajor Szanatóriumban reumatológus orvos, majd 1966-ig a Lukács-fürdő, illetve az Országos Reuma- és Fürdőügyi Intézet főorvosa volt.

³⁹ Az 1936-ban készült Bartók-éremről ld. még: Kontha Sándor: „Az értől az Óceánig”. Ferenczy Béni Bartók-érméről, a művész publikálatlan levelei alapján. *Pest Megyei Hírlap*, 1983. május 28. 8.

⁴⁰ Annak ellenére, hogy a kiadott Bartók-levelezésben nincs említve Ferenczy Béni, ismeretes egy Bartók által aláírt Ferenczy Béni-féle Bartók-portré. Ld. Ács 1994. i. m. 268.

⁴¹ Wilde Ferenc, Wilde János bátyja.

rögtön jött egy viszonzás!) a Karinthy *Utazás a koponyám körül* – ettől megint kedvet kaptam egy Karinthy-plakettre.⁴³ De ha ezt megcsinálnám, akkor úgy tervezem, hogy 10-et készre csinálnék és leküldeném az egészet a Nyugatnak – mert ez nem megy, hogy te megint bajlódsz evvel a plakettel. De egyelőre elég munka nekem a Bartók maga. Wolfner Pistától⁴⁴ ez nagyon kedves dolog, igazán – megrendelt példányokra átlag maximum 3 hetet kell várni, minimum 10 napot – az attól függ, milyenre sikerülnek az öntvények és mikor van „Gusstag”⁴⁵ az öntőnél. Azért nagy szerencse hogy elvitted a depout-kat az Ernsztből!⁴⁶ Rémes.

Vajon ezt a Goblinedet (sic!)⁴⁷ se fogom látni? Csakugyan gondoltam arra, hogy a lapodat, ahol felrajzoltad az éppen szőtt részt – kifestem – de csak inkább a megértés ellenőrzése kedvéért. A színleírás nagyon tetszett – ez megint egész más.

Én mintázok megint – de kevés önbizalommal, nem érzek elég kontaktust – és a „női aktokat”, ez egyetlent, amire kedvem van – félig meddig letiltotta Juliska. (A kik Velencében vannak.) A ló – nem fontos. Kedves dolog – jó munka, ennyi az egész, de egy egyedülálló valami, aminek nem lesz más folytatása, mint esetleg még egy ló? Kisplasztikát is próbálok megint – de többnyire már elég egy felrakás ahhoz, hogy máris abbahagyjam – a méretet eddig nem tudtam eltalálni – hol túl kicsi, hol túl nagy. És gátlás nélkül nem merem magam átengedni ennek a munkának, mert mindig fekszik ott egynehány Bartók – amely szigorú ábrázattal parancsolóan követeli, hogy czizelláljam!

Szervusztok, ölel Béni

A Nierenstein papa kiállítás még messze van attól, hogy az aktuálisság stádiumába lépjen. Nyáron nem lehet itten kiállítani és nem szabad – így legfeljebb jövő karácsonyról lehet szó – ha ugyan Nierenstein nem gondolja meg százszor magát. Nierensteint igazán Fraenkel fogja befolyásolni, nem B. Aurél – ha a dolog aktuális lesz, akkor Valért⁴⁸ is be kell vonni – egyelőre nem írok neki erről, mert túlságosan felizgatná ez a bizonytalan remény. Müntz megpendítette, hogy Nierenstein állítsa ki az egész családot – az idea elég giccses, „die Künstlerfamilie”⁴⁹ – de közönséget

⁴² A művész felesége, 1935. Ld. „...a szelídség szobra”. 2005. i. m. 9.

⁴³ Karinthy regénye 1937-ben jelent meg. Ferenczy 1939-ben csinált Karinthy-érmeket.

⁴⁴ Wolfner István, azaz Farkas István (1887–1944), festő.

⁴⁵ Öntési nap.

⁴⁶ dépôt – letét. Ferenczy Noémi 1931 októberében állított ki az Ernst Múzeum CXX. Csoportkiállításán, Herman Lipót, Istokovics Kálmán, Lehel Mária és Péri László társaságában. Feltehetőleg az akkor, vagy később eladásra ott maradt műalkotásairól van szó. Ekkor már folyt a múzeum felszámolása. Ernst Lajos 1937 áprilisában öngyilkos lett, testét 1937. április 25-én találták meg Ráckevidénél. Ennek oka anyagi csődje volt, ami miatt gyűjteményét – méltatlan körülmények között – kellett a magyar államnak eladnia.

⁴⁷ A gobelint Ferenczy Béni következetesen Goblinnek írja.

⁴⁸ Ferenczy Valér (1885–1954), festő. Ferenczy Béni és Noémi testvére.

⁴⁹ művészfamilia

hozna talán és alkalmat adna a sajtónak megfelelő eszmefuttatásokra. Nierensteinnek, ha akar, szóljon Müntz – én nem megyek oda, vele szemben úgy próbálok tenni, mint ha nekem „je m'en fou”⁵⁰ volna az egész.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek
[1937. április]

Kedves Noémi. Ma reggel ugyan írtam egy lapot – de délután megnéztük a magyar kiállítást a Künstlerhausban, így kénytelen vagyok máris megint írni. Az összbenyomás rémes, de ami a legérdekesebb benne, az az, hogy a régiek – bár együttvéve, a nagy francia kortársakkal összehasonlítva, nem eredetiek és nem nagyok – a régiek, toronymagasságban állanak a modernnek felett. A régiek közt van Benczúr – egy alacsony fantázia, egy félművelt gyenge fej, így amit fest, az ízléstelenség, bánatóan gyenge ügy, de ahogy fest, úgy nehéz festeni – és tud úgy festeni, hogy eléri saját alacsony célját. Ha Benczúrt Aba-Novákkal, vagy akármelyik másik modernnel (a két-három kivételre – Berény, Egry még kitérek) összehasonlítom, mégis magas, imponáló dolog – mert tud valamit, tökéletesen ügyes technikus, legalább czéhbeli artista, ha nem is művész. Benczúr az neobarokk – ami még jó asztalosság és használható „bútor” volt – de a modernnek nem hajlított fémbútor, arra ha csúnya is, rá lehet kényelmesen ülni, hanem valahogy még mindég legrosszabb Seccissio! Se nem szék – se nem műtárgy – se nem kép, se nem festmény!

A régiek közt van Szinyei, Rippli és a Papa,⁵¹ aki az egyetlen igazán, s ebben semmi családi nagyzási hóbort nincsen, aki önálló és eredeti is – eredeti az ingadozása, modern, naturalista, impresszionista világosság és a múzeumban ellesett hollandus, chiaroscuro⁵² sötétség között – eredeti bár nem egészen előnyösen (itt néha keresett) a motívum megválasztása dolgában. Szinyei édeskés – de szintén van nagy akadémiai tudása. A szerelmes pár – egészen biedermyer, csendes, csendes, szelíd, mégis megcsillan benne egy bizonyos realizmus, igazi ruha, igazi selyem, igazi női kéz, bőr és hús, igazi széna – de az egészben még megvan a biedermyer enyelgés – érzélgősség. A Papától itt van az Ernsttől lopott önarckép,⁵³ az Olvasó férfi, a festő ernyővel és uzsonna asztallal (ez kedves, mert félig-meddig önarckép, mindennel, amit délelőtt jót kívánt magának, kenyér, napsütés a háton, tea, alma, kert, dús vegetáció!) a barna virághegy (kora tavaszi – elől Valér ül egy fatörzsön) és egy késszebb sötét skizz az uzsonna, – Valér egy lampiont akaszt a diófa egy ágára. Ez a legszebb – egy csodás sárga atlasz abroszt világít – a mama olvas. Jók még Paál László két tájképe és egy Barabás női portrait. Összevéve a régiek terme előkelő és

⁵⁰ mindegy

⁵¹ Ferenczy Károly.

⁵² A fény és árnyék átmeneteivel illetve éles ellentétével operáló festési módszer, technika, festészeti irány.

⁵³ Gyűjteményében két Ferenczy Károly Önarckép is volt.

nemes, harmonikus összhangot ad, amiben nagy ellentétek daczára van egy általános niveau - még Benczúr is legalább tud, ha mégolyan aljas alantas érzésű, ízléstelen Spiessbürger⁵⁴ is. (Bihari⁵⁵ egy igen rendes naturalista - nem is értem már, miért haragudtunk rá annyira?)

De a modernek igazán förtelmesek. Egész betegek voltunk - Erzsí még inkább, mint én, mert lelkiismeretesen minden egyes förtelmet megnézett - rettenetes volt. Egymást próbálják túlkiabálni - úgy hatnak, mintha csupa tomboló őrült kifecamító, tomboló kicsavarásokkal akarná túllicitálni a szomszédját. Ezek az egész rosszak egy külön nagy teremben vannak. Egy másikban van Bernáth és a többiek. Aurél nagy tájképe nem tetszett - meszes, krétás - valami kellemetlen hangulatkeresés, és kevés, de nem hatásos színek. Ennél jobban tetszett, amit a másik bécsi kiállításán láttam (parkrészet és Vénusz). Derkovitsnál zavar valami magyarkodás és túl széteső csillámlás, mintha halpikkelyekből volna összerakva a kép. De tetszett Egry Jóska. Színes rajzolás ez, nem festés - de erőteljes, van valami jó expresszionizmus benne, nem érzelmi, de ábrázoló. És aztán Róbert!⁵⁶ Két tájképe van itt - látszik rajta, hogy nehéz volt neki visszafordulni és újra bekanyarodni a naturalistább festésbe - de ez a két kép - ezen a kiállításon a legjobb (modern élők közül). De ettől eltekintve is tetszik nekem az, ahogy minden darabját a természetnek elkülöníti a többitől és így kidomborítja, amit hangsúlyozni akar. Kár hogy egy réten két bányka (nem bányák!) lelegget. De egy magas formátumú igazán szép. A szobrok közt két Pátzay a legjobb, és ebben a förtelemben igazán nagyon komolyan hat.

Abból, hogy kik vannak kiállítva (Szobotka,⁵⁷ Molnár C. Boldizsár!⁵⁸ Ó jaj!) és hogy pl. Kmetty⁵⁹ nincs kiteve, azt látom ebből, hogy őrült aljas tülekedés lehet ott, és az officiell arriváltak⁶⁰ még csak nem is Bernáth, de főleg nem Róbert! Rémes. Mindenesetre erősen lehűtött Pesttel szemben az egész. Előbb azt gondoltam, nem érdemes, nem szabad dolgozni, mert tekintve a förtelmes és általános zűrzavart, az a félig jó, amit nagy kínlódva elér az ember, csak létjogosultságot ad arra, hogy ez a sok förtelem annál vidámabban grasszáljon. Aztán mégis eltértem ettől a gondolattól - talán mégis eljön majd századok múlva egy kiválasztódása annak az elenyészően kevésnek, ami szépet, jót csináltak manapság? De másrészt, ahogy a „surrealizmus” igazi tükörképe korunknak, nem éppúgy, vagy még több joggal tükörképe az ízléstelen, tehetségtelen, hazug kapálódzása holmi Aba-Novákoknak - a mai kornak, a mai Magyarországnak. Nem tévese, hogy mi a művészi kvalitást találjuk „jónak”, a törekvés egyetlen elképzelhető céljának - talán ez az okádék orgiája az ocsmányságnak, ez a kor kifejezője, és a

⁵⁴ nyárspolgár

⁵⁵ Bihari Sándor (1855-1906), festő.

⁵⁶ Berény Róbert.

⁵⁷ Szobotka Imre (1890-1961), festő.

⁵⁸ Molnár C. Pál (1894-1981), festő.

⁵⁹ Boldizsár István (1897-1984), festő.

⁶⁰ Hivatalosan befutottak.

jövő században a XX. század múzeumi csak mint elrettentő példák, mint „cabinet des horreursök”⁶¹ fognak szerepelni. És a kevés kvalitást kidobják, mint „quantité negligablet”⁶²

P. S. (egy héttel később) – Se Amsterdamból (aquarell), se Pestről (Petthe) nincs még hír, hogy küldeményeim megjöttek-e? Rém nyugtalan vagyok. Kérlek, írd azonnal, hogy megjöttek-e?

Szervusz, ölel *Béni*.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.

[postabélyegző: Wien, 29. V. 37.]

Kedves Noémi. Mártonékat,⁶³ azt hiszem ma „elintéztem”. Etát rém nehéz volt a szobor fejéről transponálni, plakettre – de most azt hiszem, hogy jobb nem lehet. Persze jó lett volna még egyszer ellenőrizni, de miután nem hajlandó többször ülni – hát késznek nyilvánítottam. A fiún is javítottam még valamit és azt hiszem, az egész családot jövő héten öntésbe adom. Szimpatikus együttes. Kicsit talán dilettantikus, de ez valahogy stílust ad neki. Ezáltal összetartoznak. Az aquarell, amit küldtél nagyon szép. Egész más, mint amilyenek azután a piczi rajz után elképzeltem, amit egyszer egy levélhez csatoltál. Szép, hogy a figura és a fatörzs olyan kicsi a nagy naturában – és szép, hogy a sárgák olyan ornamenst alkotnak, ami szinte végigmegy az egész területen, mint csillagok az égen (amelyeket már képekbe foglaltak az emberek) – ki lehetne keresni egy Göncöl szekerét, egy Skorpiót meg Fiastyúkot. (Erről nekem is eszembe jutott megint egy régi plakett idea „les signes du Zodiak”. Kos, bika, bak oroszlán, nyilas, sat. Eta mondta, hogy esetleg mész Párizsba? Ha valahogy teheted, menj, mert ott a spanyol részben ki lesz állítva majdnem az egész madridi Prado. 300 kép Velazquez, Goya, Greco főképei, Tizian (V. Károly a kutyával!), Bosch és más sok gyönyörűség. Nem lakhatnál Inónál?⁶⁴

Nálunk a helyzet változatlan – rengeteg pénz fogy és sose elég – (Löhr vett két plakettet), pedig semmire sem költünk. Az ember nem érti. Közben a támogatás haldoklik. Heller újra kimaradt. Kellett neki az a 30 Sch. Londonba, hotel és koronázási költségekre.

Szervusz, ölel *Béni*

⁶¹ horrorkabinetek

⁶² elhanyagolható mennyiség

⁶³ Márton Ödön (?-1971) textil-nagykereskedő, műgyűjtő és felesége, Eta. Családjuk tagjairól Ferenczy Béni érmekezt készített. Pl. Márton Ágnes, 1936. Ld. Kontha 19789. i. m. 162. – a személy téves feloldása: Ács 1994. i. m. 267., 268.

⁶⁴ Tolnay Károly.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

*Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 3. VI. 37.]*

Kedves Noémi. Ma egész nap vártunk Etára, kíváncsi vagyok, holnap jön-e? Vettem anyagot, és úgy gondolom, felrakom egész fejnek, hogy azután, ha az jó (és ebben nem kételkedem) - csinálnám a plakettet. Itt volt Hoffmanné, háromszor is találkoztam vele. Réim szidta Inót, hogy egoista - gondolom ezt Juliskától tanulhatta és szeretné Inónak írni (ha tudnók a címét - talán megvan valahol), - Ino se kell már senkinek, és a végén még haragszanak is rá. Hoffmanné üdvözetét küldi neked (úgy, mintha legalábbis egy láda hollandi sajtot küldött volna). Sok hasznod van ebből - közben úgy tett velem szemben, mintha ő „lencierozott” volna téged Berlinbe és Amsterdamba.⁶⁵ Ugyanolyan, mint Juliska, talán egy kicsit kevésbé ordenaré. Amint látod, rossz hangulatban vagyok, megint csak czizelláltam, és Juliskától kaptam egy ukázt.

Ferenczy Béni levele Noéminek

Kedves Noémi. Nincs más lapom kéznél, és miután sietek megírni, hogy Dr. Klári vitt két Bartókot (ma utazik), mégis ideírok még pár sort. A Valér-féle síremlék nőszemélyt én nem ruháztam át Mancira⁶⁶ - csak azt írtam neki, ha csak tervvel megelégszik, írja meg, mekkora legyen és mennyit akar költeni és hogy én emiatt oda nem utazhatok! Igaz, hogy ezek után ajánlottam Mant,⁶⁷ de nem hiszem, hogy komoly az ügy - ez a végén készen vesz 350 P ért - azt is részletre. - Könnyű neked - hogy ne törődjek a hasonlósággal - a te Goblinjeidnek csak a saját elgondolásodra kell hasonlítani. De legyőztem a Marton ajándékot - tele volt éppen már az egész szoba gipsszel. Most már tiszta minden, és e héten meglesz bronzba az egész. Jövő héten czizellálom - azt hiszem, Eta nagyon hasonlít. A fiú, bár Eta elfogadta, kiesik - és Eta is más stílusban. Három egyén, három modor! Na, ki tehet róla.

Szervusztok

ölel Béni.

Nemsokára én is dolgozhatok kicsit magamnak - talán?

⁶⁵ Valószínűleg utalás Ferenczy Noémi 1937 márciusában Amsterdamban rendezett kiállítására. Ld. erről: Pálosi Judit: Ferenczy Noémi művészi és tanári munkásságának eseménytörténete. *Ars Hungarica*, 13. 1985. 184-185.

⁶⁶ Lessner Manó (1884-1944), építész.

⁶⁷ Mancit, azaz Lessner Manót.

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

*Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 11. IX. 38.]*

Kedves Noémi. Na jó, itt lesz. De csak akkor (bár természetesen bármikor), ha itthon vagyunk, juthatsz rögtön hozzá - ha nincs itthon senki, várnod kell, míg hazajön valaki. Jó? Ferli⁶⁸ rém kedvesen és hosszasan levelez velem - így mindent tudok - rengeteget dolgozol és rém gyorsan. Fényképeket megkaptuk - miféle szobor áll az asztalon 2 Pali?⁶⁹ Vagy Néger vagy Egyiptomi? - Sietve czizellálom a gugoló nőt Báró Oppenheimernek,⁷⁰ a Múzeumbarátok 25 éves jubileuma alkalmából fognak ajándékozni. Ólomöntvény egy régi gipszről - rossz öntvény, skicczes gipsz és most rém félek, hogy nem lesz elég sima és kész! Nikola nagyon kedves - sok az egész nyílt naturalizmus benne, szép a technikája.⁷¹ Mancsi félig meddig készség közelben, látta. - Sokban elkezdve. - Jancsiékhoz tegnap be voltam czitálva, rajzokat mutatni Burghardtnak.⁷² Ez dicsérőleg hallgatott és 12 kor éjjel azt az éceszt adta, hogy menjek én is Londonba! Többet és rajzot privát mutogatásra senkinek nem viszek pozitív vevesi szándék nélkül! Holtfáradtan czipeltem - biztos, hogy Jancsi jót vár az ilyesmitől, de semmi más értelme, mint hogy megalázza az embert.

(Antal Frici⁷³ állítólag nemrég újra nősült, egy szép gazdag fiatal angol nőt vett el - negyedszer!!) Rém fáradt és álmos vagyok. A korai lefekvést nagyjából még betartjuk - erős kivételekkel - de én rém le vagyok már romolva (bár ez nem látszik rajtam, csak érzem!) - felújítottam Frischaufot - novemberben megcsinálhatja a lábodat? Jössz?

Szervusz, Béni

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

*Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.
[postabélyegző: Wien, 3. [...] 38.] - eleje*

Kedves Noémi. Holnap utazik Lányi műtörténész⁷⁴ bátyja - akinek ott a közelben van az irodája, félek, hogy zavarni fog - de jámbor pesti polgár és úgy látszik,

⁶⁸ Wilde Ferenc.

⁶⁹ Pátzay Pál, szobrász.

⁷⁰ Felix Freiherr von Oppenheimer (1874-1938), politikus, műgyűjtő. A bécsi múzeumbarátok egyesületének elnöke.

⁷¹ Második feleségének első házasságából származó fiáról, Miklósról készített szobráról lehet szó. Egy *Miklós* c. 1936-os datálással közölt szobrát ld. „...a szelídség szobra” 2005. i. m. 12.

⁷² Arthur Burkhard művészettörténész.

⁷³ Antal Frigyes (1887-1954), művészettörténész. 1936-ban Londonban vette feleségül Evelyn Foster Edwards-t, aki eddigi tudomásunk szerint a harmadik felesége volt.

gyakran utazgat. A műtörténész öccsét, L. Jenőt - akinek Thomas Mann legfiatalabb (nagyon kedves) lánya a barátnője - itt nemrég súlyosan megoperálták. (Vesekövek). Ezt csak az információ kedvéért írom. (Itt megzavar az az újdonság, hogy Matyi - aki itt ül - kikottyantotta, hogy Rozi⁷⁵ az én tudtom és megkérdésem nélkül áttért a római katolikus hitre? Gazemberek - Juliska ^{cs}.

Még nem tudok a munkába jönni - egyelőre még és még czizellálok. Egy lovat, amit Fürsth svájci barátnője vett meg, részletfizetésre, ami jól jön. És még a lengyel grófnak kell czizellálni. Írd meg, mi hiányzik még. Feri⁷⁶ is hidegebb volt - pontosan alkalmazkodva Juliskához, akinél „kegyvesztett” vagyok. Jancsi is egészen Juliska után igazodik, rémes. Egész belezavarodik az ember ezekbe az ellentétekbe.

Hogy lesz a festés még fogalmam sincs? Mikor?

Czigánnyal⁷⁷ én jóban voltam és tulajdonképp szeretettel - bár azt hiszem, ebben igen egyedül voltam. Egy vad, rabiátus ember volt - nem csodálom, hogy Herostratosi névre tett szert. (Így hívják azt az embert, aki felgyújtotta az Ephesosi Artemis templomát, hogy bekerüljön a történelembe!) Rémes.

Ölel, Béni

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

Kedves Noémi. Tegnap, mint gyógyultat visszaengedtek a Kórházból. A Docens a vizitnél megmutatott a Kurzistáknak (ezek kész külföldi Specialisták, akik - mindig mint Levite⁷⁸ követték a Docenseket vagy nagy ritkán az öreg Professor szürke óriás Orangutant) - mint „béke galambot” és ritka példányt akinél egy akut Ortitis⁷⁹ magától visszafeljődik operacio nélkül és azután hazajöhettem. Erzsi értem jött persze, és a drága Szarka Marira hasonlító kövér Schwester Mariával egy félórás csókolódzás után hazaindult velem. Útközben Erzsi felvitte Goldhoz paszpartouzatni és üvegeztetni a te két aquarelledet - karácsonyi megengedhető kiadásnak. Itthon is úgy tűnik még, mintha rengeteg időm volna - mert még olyan lábadozónak érzem magam, keveset fogytam is, és olyan átlátszó vagyok. Ha figyelek, a fülemmel majdnem jobban hallok, mint azelőtt, de mégis van még a bal fejembe és

⁷⁴ Lányi Jenő (1902-1940), művészettörténész. 1939-ben vette feleségül Thomas Mann leányát, Monika Mannt (1910-1992).

⁷⁵ Ferenczy Béni 1922-ben nősült először. Felesége Yvonne Ungermann egy francia hugenotta család gyermeke volt. Házasságából két gyermeke származott: Rosi (Rosie) és Matyi (Mathe). Néhány év múlva elhagyta férjét egy osztrák síoktató kedvéért, akivel Leningrádba emigrált. Ebből a házasságból született Karl nevű fia. 1932-ben Leningrádban élt új férjével, de őt is elhagyva 1933-ban visszatért gyermekeivel Bécsbe, ahol nemsokára vérmérgezésben meghalt. Ld. Vajda 1984. i. m. 4.

⁷⁶ Wilde Ferenc.

⁷⁷ 1937. december 31-én: ekkor ölte meg magával együtt feleségét és gyermeküket is.

⁷⁸ Ebben az esetben léviták, azaz tanítványok.

⁷⁹ Otitis media chronica (krónikus középfülgyulladás).

fülem táján valami idegen zúgó hallgatás, amit nem lehet pontosan körülírni. Egyelőre kell is még időről-időre ellenőriztetni az Ambulancián. Hogyan és mikor nevezhetem ki magam teljesen munkabíró normális embernek, még nem tudom, azt hiszem egy kis cizellálással majd megtalálom az átmenetet. Az a furcsa, hogy ha az ember egy ideig abbahagyta a munkát – eltekintve a lábadozástól – nehéz megint szükségesnek érezni a termelést; az „érdemes – nem érdemes?” kérdése aktuális lesz. Most a kórházban sokat gondoltam arra, hogy egy ilyen orvosnak mégis nagyon jó, hogy az embereknek a betegség fáj és hogy nem tudják nem észre venni. Óriási szerencse, mert a legkisebb segítséget is óriási érdemnek és parancsoló szükségességnek tünteti fel. Azt mondják, hogy ha a butaság fájna, az utca tele volna jajgatással és ordító emberekkel – de hát még hogy, ha az ízlésteleenség, a szépre való törekvés hiánya, a nemtelenség fájna. Úgy látszik, azért olyan teljes a passzivitás a művészi rossz vagy jó irányába, mert igazán egészen felesleges – semmi igazi szükségéssel nincs összefüggésben. Ezért lehet Jancsit,⁸⁰ vagy a kevés hozzá hasonlót művésznek tekinteni, mert megvan benne az esztétikai aktivitás, ami a szépre hajtja – ennek a hiánya teszi azt, hogy a legtöbb műtörténész is teljesen bizonytalan és megzavarodott, mihelyst egy műtárgy van jelen. Egy névtelen és történelem nélküli műtárgy, ahol nem lehet se számokba, se ilyen-olyan teóriákba kapaszkodni, és ezekkel előhozakodni csak azért, hogy a mű maga eltűnjön.

Már a kórházban gondolkoztam Goblin témákon – mindenestre ajánlom, hogy ne ronts neki egy új témának a kontinuitás kedvéért. A fél alakokat nem pártolom, mert a kis fej Goblinek már egy komplett széria. A Szériákat nehéz lezártnak nyilvánítani, te úgy látszik szeretsz a Széria közepén egy más elemet megpróbálni. Nem volna a legtermészetesebb, ha most a tájkép-évszakokat próbálnád folytatni? Vagy már tudod, hogy ez milyen nehéz? Ehhez a tavaszi hegyhez egy sötét, sáros telet hó nélkül – vagy egy nyarat – hogy volt elgondolva ez a Széria? Én gondoltam ilyen évszak-plakettekre és akkor a télhez egy Goya Goblin kartonról akartam lopni három alakot egy kabát alatt⁸¹ – a Goya tél-kartonján ez a kompozíció központja – egy nagy téli tájban mennek, még egy lovas is van rajtan egy pár állat és fa. Az őszön ezer lehetőség van az hálás évszak – bor, szüret, gyümölcsön sat. Te lopni nem tudnál? Például későbbi emberektől – mint Goya, sat. Ezt ajánlom most neked.

Addig is szervusz.

Ölel Béni.

Erzsi levele Ferenczy Noéminek

Kedves Noémi. – Ne haragudj, hogy a szórmére előbb nem reagáltam, de meg se néztem eddig. Míg Béni beteg volt, nem érdekelt semmi. (:De azért tőled egy pár biztató sor jól esett volna:) Most újra kezdek élni és érdeklődni, más dolog iránt is. A szórmét sajnos nem tudom használni. Most kaptam ugyan (:kétharmad ajándék-

⁸⁰ Wilde János.

⁸¹ Goya: Hóvihar (Tél), 1786-1787. Gobelinkarton. Madrid, Museo Nacional del Prado.

ba:) egy nagyon szép kabátot, de ennek a fasonjához nem passol sem ez, sem más. Aztán meg én nem is szeretem ezt a fajta szőrmét. Moszkvában kaphattam volna nagyon olcsón ilyen, de nem vettem. Meg fogom őrizni, míg újra jössz, vagy valakivel elküldöm, mert Te mint írod, még hasznát veheted. Az én coboyomat, itt 800-450-ig taksálták és nekem ez nem olyan kidobó. Ha nem kapok érte valami rendeset (:macska bundát nem is akarok:) akkor megmarad.

Serbus, ölel

Erzsi

Ferenczy Béni levele Ferenczy Noéminek

Ferenczy Noéminek Budapest, Vilmos császár út 22.

[postabélyegző: Wien, 21. I. 38.]

Kedves Noémi. Rémes hogy mennyi vesződés van egy ilyen „várossal”. Még ha egy Goblin város volna - ilyen még nem terveztél? Az „enluminure” kiállítás catalogusában (Les plus beaux manuscrits français - Edition Arts et métiers graphik 937)⁸² láttam egy olyan tudóst, aki teljesen „mutterseelen allein”⁸³ ül - kuksol egy város vagy vár közepén. Még házak sincsenek, csak nagy körös-körül tornyos várfalak. Isteni. Ezt láttad te a Bibliothek Nationale-ban? És micsoda rajzok - Picasso onnan tanult mindent és éppen ez a nagyszerű, hogy ezeket meg tudta lopni. Villard de Honnecourt!⁸⁴ Lelkesedek megint, a kiindulási lelkesedést éreztem újra - csak a katalógus láttán! Kérd el, talán megvan valakinek. Persze Münznel láttam, akinél mindig azt látni, amit kell - nem úgy már Jancsi, aki csak császári és királyi művészettel foglalkozik. Az is nagyszerű, de nem használható.

Légy szíves, hívd fel Etát. Köszönjük a levelét, de írja meg pontosan, mikor érkezik, hogy ott tudjunk lenni a pályaudvarnál - hogy biztosan találkozunk, már mikor kiutazik. A W. P. Goblenszerű tervét én így nagyon szépnek és gazdagnak képzelem el. Az új Madonna nem fog itt átutazni? Erwin⁸⁵ átveszi a tudós nőt? Vagy mást csinálsz neki - ő persze csupa határozatlanság és nem tudod megtudni, akarja-e, vagy nem?

Szervusz, csókol

Béni.

Ülő női kispasztika nagyon szép lett. Erna szívesség portrét kezdem.

⁸² *Les plus beaux manuscrits français du VIIIe au XVIe siècle conservés dans les bibliothèques nationales de Paris.* Paris, Bibliothèque nationale, 1937.

⁸³ Egyszál maga.

⁸⁴ Villard de Honnecourt (13. század), francia építész.

⁸⁵ Ybl Ervin (1890-1965), művészettörténész, műgyűjtő.

Tolnay Károly Ferenczy Noémivel és Bénivel, 1922.
Repr. *A század nagy tanúi*. Szerk. Borus Rózsa, Bp., 1978. 238.